



Imam Sadiq Research Institute  
for Islamic Sciences

Research Institute for Political  
and Defence Studies

P. ISSN: 3795-2538 & E. ISSN: 2783-1299

Website: <http://sjs.isri.ac.ir>

Volume : 4 ; Number: 7

## The relationship between Martyr Soleimani's biography and the realization of modern Islamic civilization (jurisprudential-political reading)

Ali Karshenas \*

<https://doi.org/10.22034/rcdir.2024.448734.1101>

Received: 2024/03/15; Accepted: 2024/04/29

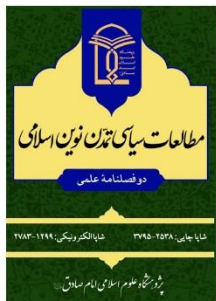
Type of Article: Research

PP: 77-97

### Abstract

The realization of the new Islamic civilization depends on returning to the original teachings of Islam. The Holy Quran and Ahl al-Bayt, as well as the Imams of the Islamic Revolution, have always been the standard bearers of the realization of Islamic civilization; Jurisprudential-political reading of the civilization-building life of Martyr Soleimani shows that his life was always based on the original jurisprudential and political teachings of the book and the traditions and thoughts of the Imams of the Islamic Revolution. The purpose of this research is to present a jurisprudential-political reading of the life of Martyr Soleimani on the way to the realization of the new Islamic civilization. The main question of the research is that what is the jurisprudential-political reading of the biography of martyr Soleimani in the path of realizing the new Islamic civilization? The research method is the theme analysis method of theme network analysis. According to the jurisprudential-political reading of the biography of Martyr Soleimani, the organizing themes adopted by this biography in the path of realizing the modern Islamic civilization are: the necessity of brotherhood and brotherhood, the necessity of unity and cohesion of the Islamic Ummah, the necessity of connecting the Ummah with the province, the necessity of defending Values and sacred things from a civilizational point of view, the necessity of creating security and supporting Muslims and the oppressed as the pillars of the civilizational mission. Also, Martyr Soleimani based on Quranic themes and extracted narrations as well as the rules of political jurisprudence such as the rule of "Malehat", the rule of "Maintaining the Order", the rule of "Tuli and Tabari", the rule of "obligation to bow to divine rituals and sanctity of insulting them" and also, the rule "Respect of life, property and property of Muslims" and the rule of "negation of mustache" moved in the direction of consolidating and strengthening the theory of modern Islamic civilization and provided the ground for the formation of modern Islamic civilization.

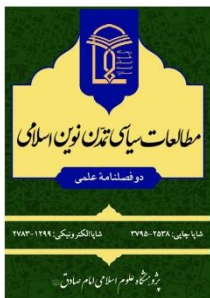
**Keywords:** Shahid Soleimani, Jurisprudence-Political Reading, Islamic Ummah, New Islamic Civilization.



\*. Assistant Professor, Department of Islamic Jurisprudence and Law, Institute of Theology and Islamic Studies, Imam Sadiq Research Institute of Islamic Sciences, Qom, Iran, [abd1@chmail.ir](mailto:abd1@chmail.ir).



پژوهشگاه علوم اسلام صادق  
پژوهشگاه مطالعات سیاسی و دفاعی  
P. ISSN: 3795-2538 & E. ISSN: 2783-1299  
نشانی پانگاه شماره: http://sjs.isri.ac.ir  
مسئول چاپ: احمد شمس‌آراده - قم



\* استادیار گروه فقه و حقوق اسلامی، پژوهشگاه الهیات و معارف اسلامی، پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق، قم، ایران، abd1@chmail.ir

## نسبت سیره شهید سلیمانی با تحقق تمدن نوین اسلامی (خوانش فقهی - سیاسی)

علی کارشناس\*

شناسه دیجیتال (DOI): <https://doi.org/10.22084/rcdir.4448735.1101>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۲۵، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۲/۱۰

نوع مقاله: پژوهشی

صص: ۹۷-۷۷

### چکیده

تحقق تمدن نوین اسلامی درگرو بازگشت به آموزه‌های اصیل اسلام است. قرآن کریم و اهل بیت علیهم‌السلام و نیز امامین انقلاب اسلامی همواره پرچمدار تحقق تمدن اسلامی بوده‌اند؛ خوانش فقهی - سیاسی از سیره تمدن‌ساز شهید سلیمانی بیانگر آن است که سیره او، همواره مبتنی بر آموزه‌های فقهی و سیاسی اصیل کتاب و سنت و اندیشه‌های امامین انقلاب اسلامی بود. هدف این پژوهش ارائه قرائت فقهی - سیاسی از سیره شهید سلیمانی در مسیر تحقق تمدن نوین اسلامی است. پرسش اصلی پژوهش آن است که خوانش فقهی - سیاسی از سیره شهید سلیمانی در مسیر تحقق تمدن نوین اسلامی چگونه است؟ روش پژوهش، روش تحلیل مضمون از نوع تحلیل شبکه مضامین است. باتوجه به خوانش فقهی - سیاسی از سیره شهید سلیمانی، مضامین سازمان‌دهنده متخذ از این سیره در مسیر تحقق تمدن نوین اسلامی عبارت‌اند از: ضرورت اخوت و برادری، ضرورت وحدت و انسجام امت اسلامی، لزوم ارتباط امت با ولایت، وجوب دفاع از ارزش‌ها و مقدسات با نگاه تمدنی، ضرورت امنیت‌آفرینی و حمایت از مسلمانان و مظلومان به‌مثابه رکن رسالت تمدنی. همچنین، شهید سلیمانی براساس مضامین قرآنی و روایی مستخرج و نیز قواعد فقه سیاسی چون قاعده «مصلحت»، قاعده «حفظ نظام»، قاعده «تولی و تبزی»، قاعده «وجوب تعظیم شعائر الهی و حرمت اهانت به آن‌ها» و نیز، قاعده «حرمت جان، مال و عرض مسلمانان» و قاعده «نفی سبیل» در مسیر تحکیم و تقویت نظریه تمدن نوین اسلامی حرکت کرد و زمینه را برای تشکیل تمدن نوین اسلامی فراهم ساخت.

**واژه‌گان کلیدی:** شهید سلیمانی، خوانش فقهی - سیاسی، امت اسلامی، تمدن نوین اسلامی.

## مقدمه

الگوسازی از انسان‌های تراز تمدن‌ساز همچون شهید سلیمانی، اقدامی مهم در مسیر تشکیل تمدن نوین اسلامی است که از طریق خوانش فقهی و سیاسی از سیره آنان میسر است. این پژوهش در پی ارائه قرائت فقهی - سیاسی از سیره شهید سلیمانی در مسیر تحقق تمدن نوین اسلامی است. درباره موضوع پژوهش، اثر مستقل و نظام‌مندی وجود ندارد؛ برخی آثار تنها به بررسی سیره شهید سلیمانی با تأکید بر عنصر اعتماد سرمایه اجتماعی پرداخته‌اند؛ از جمله علی اصغر نصیری (۱۳۹۹)، نویسنده مقاله «سیره شهید سلیمانی در افزایش سرمایه اجتماعی نظام جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر عنصر اعتماد سرمایه اجتماعی» معتقد است از جمله سرمایه‌های کلیدی جامعه اعتماد است که سبب تسهیل امور و کارآمدی نظام سیاسی می‌شود. همچنین، در زمینه سیره تمدنی شهید سلیمانی مقاله «تبیین الگوی شایستگی مدیران جهادی تمدن‌ساز (مورد مطالعه: شهید قاسم سلیمانی)» نوشته محمد امین پهلوان شریف و محمد حسین کاظمی شوربی (۱۳۹۹) تنها به تبیین سیره تمدنی شهید سلیمانی بدون توجه به قرائت و خوانش فقهی - سیاسی از آن پرداخته است. کتاب سیره مدیریتی و رفتاری سردار شهید حاج قاسم سلیمانی نوشته نعمت‌الله یوسفیان نیز به تبیین سیره مدیریتی و رفتاری شهید سلیمانی بدون خوانش فقهی و سیاسی از آن پرداخته است.

روش پژوهش پیش‌رو، از نوع کیفی و مبتنی بر نظریه تحلیل مضمون از نوع تحلیل شبکه مضامین است. در این روش فرآیندی پیگیری می‌شود که در طی آن داده‌های معمولی به صورت هدفمند دسته‌بندی می‌شوند و در نهایت، با تلاش محقق داده‌ها تفکیک و سازمان‌دهی می‌شود؛ به گونه‌ای که، با استخراج مضامین کلیدی به عمق مفاهیم و دلالت‌های آنها پی برده می‌شود داده‌های پژوهش با مراجعه به اندیشه‌های شهید سلیمانی و به صورت هدفمند انتخاب شده است.

## ۱. چهارچوب نظری (نظریه فقه نظام)

چهارچوب پژوهش پیش‌رو مبتنی بر نظریه فقه نظام، یا همان نظریه فقه کلان است؛ چراکه تا نظام و حاکمیتی نباشد؛ بحثی از سیره شهید سلیمانی در ساحت کلان اجتماعی به میان نخواهد آمد؛ از آنجاکه شهید سلیمانی، به مثابه مکتبی درس‌آموز است و سیره وی سیره‌ای تمدن‌ساز است؛ تنها چهارچوب ممکن برای تبیین خوانش

فقهی - سیاسی از این سیره تمدن ساز، «نظریه فقه نظام» است؛ فقه نظام، فقه بررسی نظامات دینی است؛ زیرا فقه به دو بخش یعنی فقه خرد یا فقه فردی و فقه مسائل کلان (فقه نظام) تقسیم می شود. فقه نظام فقهی است که در زمینه ساحت های کلان به فقاقت می پردازد. در حقیقت، فقه نظام، فقه نظام ساز است که متکفل رفع نیازهای فقهی نظام اسلامی در بُعد کلان است. براساس نظریه فقه نظام، این فقه متکفل استنباط نظامات اجتماعی است فقه نظام؛ یعنی فقهی که متکفل کشف نظامات شرعی است. در حقیقت، فقه نظام، احکام مکلف کلان را تعیین می کند و حکومت یعنی مجموعه حاکم و کسانی که به امر آن حاکم زندگی خود را نظم می دهند و نظم زندگی آن ها به وسیله آن حاکم انجام می گیرد (ر.ک. اراکی، ۱۳۹۳، ج ۱: ۶۹). گفتار و رفتار و عملکرد شهید سلیمانی همگی در مسیر تحقق عملی نظریه «فقه نظام» به مثابه فقه تمدن ساز بود و ایشان به عنوان بازوی پرتوان ولی فقیه در محور مقاومت، همواره در راه تحقق تمدن نوین اسلامی گام نهاد و همواره، حرکت بر مدار نرم افزار تحقق تمدن نوین اسلامی، یعنی فقه نظام، را مدنظر قرار داد.

## ۲. مفاهیم

### خوانش فقهی - سیاسی

خوانش به معنای قرائت، برداشت و استنباط است (انوری و دیگران، ۱۳۸۴، ج ۴: ۲۸۸۵). مقصود از خوانش در پژوهش پیش رو، گونه قرائت است؛ پس، خوانش فقهی - سیاسی به معنای قرائت فقهی - سیاسی از مکتب و سیره شهید سلیمانی است. واژه «فقه» در لغت به معنای فهم عمیق (فیروزآبادی، ۱۴۱۵، ج ۶: ۱۹۷) و تحصیل مسائل مجهول با بهره گیری از مسائل معلوم (ر.ک. راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ج ۱: ۶۴۲) است و در اصطلاح، علم به احکام فرعی شرعی از روی منابع و ادله تفصیلی آن است (ر.ک: عاملی، ۱۳۸۷، ج ۱: ۹۰؛ مطهری، ۱۳۸۵، ج ۲۰: ۲۶). تعریف مختار از فقه فهم عمیق، احکام شرعی با بهره گیری از منابع متقن آن است. واژه سیاست نیز در لغت به معنای تأدیب و سرپرستی امور بوده و در اصطلاح، هرگونه راهبرد، روش، مشی و تدبیر برای اداره امور جامعه توسط دولت است (آشوری، ۱۳۷۳: ۲۱۲). تعریف مختار از سیاست نحوه تدبیر جامعه توسط حاکم آن است.

در این مقاله مقصود از خوانش فقهی - سیاسی، عبارت است از: قرائت و فهم ژرف و عمیق فقهی - سیاسی از سیره شهید سلیمانی با تطبیق آن بر آیات قرآن کریم، روایات و قواعد فقه سیاسی در مسیر تحقق تمدن نوین اسلامی.

### سیره

«سیره» به معنای نوع رفتار است (ابن فارس، ۱۴۱۱ق، ج ۳: ۱۲۰؛ ابن منظور، ۱۴۱۴ق، ج ۴: ۳۸۹؛ طریحی، ۱۳۷۵، ج ۳: ۳۴۰) و در اصطلاح، شیوه مستمر عملی در میان مردم بر انجام و یا ترک کاری است (مظفر، ۱۴۳۰ق، ج ۲: ۱۵۳). مقصود از سیره در این پژوهش گفتار و رفتار عملی شهید سلیمانی است.

### تمدن

واژه تمدن به معنای شهرنشینی است (ر.ک. جوهری، ۱۳۷۶، ج ۶: ۲۲۰۱) و در اصطلاح، ایجاد نظامات اجتماعی و گسترده‌ترین گروه‌بندی فرهنگی مبتنی بر عناصر عینی مشترک؛ یعنی تاریخ، زبان، سنت‌ها و نهادهاست (ر.ک. ابن خلدون، ۱۳۶۶، ج ۲: ۷۴۰؛ جمعی از نویسندگان، ۱۳۹۸: ۱۱۸).

در این مقاله مقصود از تمدن، انتظام روابط انسان‌ها براساس هویت و اصول فرهنگی و اعتقادی مشترک است؛ به گونه‌ای که، سبب ظهور استعدادها و کمالات درونی مردم گردد.

### تمدن نوین اسلامی

تمدن نوین اسلامی به معنای پیشرفت همه‌جانبه ظاهری و باطنی مسلمانان در دو بخش سخت‌افزاری و نرم‌افزاری همراه با پیشرفت مظاهر مادی و معنوی است. این تمدن به‌طور کامل در عصر ظهور حضرت امام عصر علیه السلام به وجود خواهد آمد (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۹/۷/۱۴). وجه نوین بودن این تمدن آن در قبال تمدن اسلامی این است که تمدن نوین اسلامی با رهاکردن کاستی‌ها و ضعف‌های تمدن پیشین اسلامی، در پی ارائه الگوهای جدیدتر و کارآمدتر مطابق با مقتضیات زمانی و مکانی است؛ هرچند این الگوها ریشه در قرآن کریم و روایات و فقه سیاسی دارد (ر.ک. ابراهیم‌نژاد و پورعبّاس، ۱۳۹۶: ۳۲).

### ۳. ارتباط میان سیره شهید سلیمانی و تمدن نوین اسلامی

شهید سلیمانی در سیره خود، که مبتنی بر آموزه‌های اسلام ناب محمدی ﷺ بود، در مسیر تحقق تمدن نوین اسلامی گام نهاد؛ سیره شهید سلیمانی بر پنج مؤلفه و مضمون قرآنی و پنج مؤلفه و مضمون روایی استوار بود و از آن‌ها در مسیر الهی خویش که مبتنی بر فقه و سیاست اسلامی بود، بهره جست. براساس سیره اخوت و برادری، شهید سلیمانی، طوایف و مذاهب مختلف اسلامی را متحد کرد و از آنان محور منسجم مقاومت را تشکیل داد که خوانش فقهی - سیاسی از این سیره مبتنی بر مضامین قرآنی و روایی و قاعده «مصلحت» است و سبب تحکیم رکن اُمت در نظریه تمدن نوین اسلامی است. براساس سیره «وحدت و ضرورت انسجام اُمت اسلامی» شهید سلیمانی از هرگونه تشتت و اختلاف افکنی میان اُمت اسلامی جلوگیری کرد و وحدت و امنیتی مردم‌پایه را میان ملل اسلامی بنیان نهاد و حتی جوامع غیراسلامی را نیز علیه استکبار متحد ساخت، این سیره مبتنی بر مضامین قرآنی و روایی و قاعده «حفظ نظام» است و سبب تقویت رکن اُمت در نظریه تمدن نوین اسلامی است. براساس سیره «تأکید بر ارتباط اُمت ولایت» وی خواص و عوام اُمت اسلامی را به تعمیق اطاعت‌پذیری ولایت‌محوری فراخواند؛ این سیره مبتنی بر مضامین قرآنی و روایی و قاعده «تولی و تبری» است و سبب تقویت رکن امام یا ولایت در نظریه تمدن نوین اسلامی است. براساس سیره «دفاع از ارزش‌ها و مقدسات با نگاه تمدنی» وی مبتنی بر مضامین قرآنی و روایی و قاعده «وجوب تعظیم شعائر و حرمت اهانت به آن‌ها» با نگاهی فرادینی از مقدسات و ارزش‌های همه ادیان آسمانی دفاع کرد و سبب تقویت رکن اُمت در نظریه تمدن نوین اسلامی شد. براساس سیره «امنیت‌آفرینی و حمایت از مسلمانان و مظلومان به‌مثابه رکن رسالت تمدنی» وی مبتنی بر مضامین قرآنی و روایی و قواعد فقهی «حرمت جان، مال و عرض مسلمانان» و «نفی سیل» دست کفار و مشرکان را از دست‌اندازی به بلاد اسلامی کوتاه کرد و سبب تقویت رکن «امنیت» در نظریه تمدن نوین اسلامی شد.

با بررسی و تحلیل مضمونی اسناد مربوط به سیره شهید سلیمانی و نسبت‌سنجی آن با تحقق تمدن نوین اسلامی براساس خوانش فقهی - سیاسی، مضامین پایه (x) و نیز مضامین سازمان‌دهنده (y) و سرانجام، مضمون فراگیر (R) استخراج شد که جدول ارتباط شبکه مضامین به شرح زیر است:

جدول ۱. جدول تحلیل مضمون نسبت سیره شهید سلیمانی با تحقق تمدن نوین اسلامی

ردیف	سیره شهید سلیمانی	مضامین پایه (x)	مضامین سازمان دهنده (y)	مضامین فراگیر (R)
۱	سیره شهید سلیمانی به گونه‌ای بود که همه طوایف و اقوام مسلمان گمان می‌کردند که شهید سلیمانی از آن‌ها است (گلی، ۱۳۹۹). «شما این‌طور عمل کنید! که هیچ‌وقت کسی خیال نکند که ما برای مذهب خودمان آمده‌ایم یا ما داریم تبلیغ برای دین خودمان می‌کنیم... تا ببینند و شیعه هراسی راه بیندازند» (سلیمانی، ۱۳۹۴)	ضرورت دلسوزی و کمک به مسلمانان	ضرورت اخوت و برادری	
		ضرورت تحقق برادری میان جامعه ایمانی		
		ضرورت وجود افراد و نهادهای با ظرفیت جهت رفع اختلاف‌های جامعه		
۲	«شهید سلیمانی <small>علیه السلام</small> با نگاه وحدت‌آفرین و تمدن‌ساز خویش، مجموعه الدفاع الوطنی را در سوریه تشکیل داد. این مجموعه عظیم شامل از همه گروه‌ها اعم از شیعه، سنی، دروزی، ایزدی و علوی سایر اقوام بود» (گلی، ۱۳۹۹).	ضرورت استفاده از تجارب تاریخی	ضرورت وحدت و انسجام امت اسلامی	
		وجوب دوری از تفرقه و جدایی		
		حرمت انشقاق امت اسلامی		
۳	«از اصول مراقبت کنید. اصول یعنی ولی فقیه، خصوصاً این حکیم، مظلوم، وارسته در دین، فقه، عرفان، معرفت؛ خامنه‌ای عزیز را عزیز جان خود بدانید. حرمت او را حرمت مقدسات بدانید.» (باقری چوکامی و حاجی شاه ولدی، ۱۴۰۰: ۱۱۲)	ضرورت توجه به جایگاه محوری ولایت	لزوم ارتباط امت با ولایت	
		وجوب اطاعت از خداوند و پیامبر و جانشینان او		
		وجوب اطاعت از ولی فقیه		
۴	«وصیت می‌کنم اسلام را در این برهه، که تداعی‌یافته در انقلاب اسلامی و جمهوری اسلامی است، تنها نگذارید. دفاع از اسلام نیازمند هوشمندی و توجه خاص است. در	ضرورت توجه به سنت الهی در دفع ظلم	وجوب دفاع از ارزش‌ها و مقدسات با نگاه تمدنی	
		ضرورت توجه به مشترکات ادیان الهی		

ضرورت حرکت بر مدار ولایت برای تحقق تمدن نوین اسلامی

	وجوب صیانت از مکان‌های نمادهای دینی و معنوی	مسائل سیاسی آنجا که بحث اسلام، جمهوری اسلامی، مقدّسات ولایت فقیه مطرح می‌شود، این‌ها رنگ خدا هستند؛ رنگ خدا را بر هر رنگی ترجیح دهید» (باقری چوکامی و حاجی شاه ولدی، ۱۴۰۰: ۱۰۸)	
ضرورت امنیت آفرینی و حمایت از مسلمانان و مظلومان به‌مثابه رکن رسالت تمدنی	توجه به ضرورت جهاد	« شهید سلیمانی بیش از اینکه یاور و دلسوز شیعه باشد در کنار اهل سنت بود و در میدان دفاع از آنان در برابر دشمنان تمام‌قد ایستاد» (گلی، ۱۴۰۱). «دوست دارم خداوند این قدرت را به من بدهد که بتوانم از تمام مظلومان عالم دفاع کنم» (سلیمانی، ۱۳۹۹).	۵
	ضرورت توجه به دفاع از مظلوم		
	ضرورت توجه به حمایت و دفاع از اقلیت‌های مؤمن		

(منبع: یافته‌های پژوهش)

#### ۴. تحلیل مضمون خوانش فقهی - سیاسی از سیره شهید سلیمانی

شهید سلیمانی علیه السلام بی آنکه به‌طور رسمی در مدارس علمیه تلمذ داشته باشد؛ به‌خوبی «فقه مقاومت»، «فقه اخوت»، «فقه وحدت»، «فقه الولاية»، «فقه دفاع» و «فقه الامن یا فقه امنیت» - که هر یک بخشی از کلان نظریه «فقه نظام» بوده و بیانگر نحوه مواجهه مؤمنان و مسلمانان و امت اسلامی با یکدیگر و نحوه مواجهه با دشمنان و حفظ امنیت امت اسلامی می‌باشند- را در سیره رفتاری و عملی خود محقق ساخت. با بهره‌گیری از روش تحلیل مضمون ما به ۵ مضمون قرآنی و ۵ مضمون روایی پیرامون خوانش فقهی - سیاسی از سیره تمدنی شهید سلیمانی دست‌یافتیم و مضامین پایه، مضامین سازمانده و مضامین فراگیر را ارائه نمودیم؛ برخی از شاخص‌های خوانش فقهی - سیاسی از سیره شهید سلیمانی در راستای تحقق تمدن نوین اسلامی به شرح زیر است:

#### ۴-۱. ضرورت اخوت و برادری

یکی از سیره‌های تمدن‌ساز شهید سلیمانی ضرورت اخوت و برادری میان آحاد مسلمانان بود؛ از دیدگاه امام خمینی علیه السلام، «عامل اصلی پیشرفت جوامع اسلامی برادری، وحدت و حرکت به‌سوی تشکیل امت اسلامی است» (موسوی خمینی علیه السلام،

۱۳۸۸: ۳۱۰). سیره شهید سلیمانی مبنی بر ضرورت اخوت و برادری، مبتنی بر احکام تکلیفی متخذ از قرآن کریم و روایات اهل بیت علیهم السلام بود؛ براساس آیات قرآن کریم مؤمنان با یکدیگر برادر هستند: «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ (حجرات: ۱۰)؛ مؤمنان برادر یکدیگرند؛ پس، میان دو برادر خود صلح و آشتی برقرار کنید» و خوب برقراری صلح و آشتی میان برادران دینی از تکالیف واجب مؤمنان نسبت به یکدیگر است؛ برخی فقها معتقدند واژه ایمان در آیه شریفه، به معنای اخوت بالمعنی الاعم و مترادف با اسلام است؛ براین اساس، معنای واژه «مؤمنون» در این آیه «مسلمون» است (مامقانی، بی تا، ج ۱: ۱۱۳؛ طوسی، بی تا، ج ۹: ۳۴۶) با این بیان، اخوت دینی بر همه طوایف و مذاهب اسلامی صدق می کند.

در روایات اهل بیت علیهم السلام، نیز بر برادری میان مسلمانان تأکید شده است و هرگونه عملی که در این برادری خدشه ایجاد کند، تحریم شده است؛ برای نمونه، امام صادق علیه السلام می فرماید:

الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ هُوَ عَيْنُهُ وَ مِرَاتُهُ وَ دَلِيلُهُ لَا يُخُونُهُ وَ لَا يَخْدَعُهُ وَ لَا يظْلِمُهُ وَ لَا يَكْذِبُهُ وَ لَا يُغْتَابُهُ؛ مسلمان برادر مسلمان است، چشم و آینه و راهنمای اوست، نسبت به او خیانت و نیرنگ و ستم نکند و او را تکذیب ننماید و از او غیبت نکند (کلینی، ۱۴۰۱ق، ج ۲: ۱۶۶).

فضیل بن یسار نیز از امام صادق علیه السلام نقل می کند که ایشان می فرمودند: الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يظْلِمُهُ وَ لَا يَخْدَعُهُ وَ لَا يُغْتَابُهُ وَ لَا يَخُونُهُ وَ لَا يَحْرِمُهُ؛ مسلمان برادر مسلمان است ستمش نکند و او را وانهد و غیبت او نکند و به او خیانت نکند و محرومش نسازد (همان: ۱۶۷).

براساس این روایت هرگونه ظلم، تنها نهادن، غیبت کردن، خیانت نمودن و محروم ساختن برادر دینی، فرد مسلمان را از رابطه برادری با دیگر مسلمانان خارج می کند. سیره شهید سلیمانی به گونه ای بود که همه طوایف و اقوام مسلمان گمان می کردند که شهید سلیمانی از آن هاست (گلی، ۱۳۹۹). شهید سلیمانی با نگاه تمدنی خویش همواره بر حفظ برادری مسلمانان تأکید می کرد و می فرمود: «شما این طور عمل کنید! که هیچ وقت کسی خیال نکند که ما برای مذهب خودمان آمده ایم یا ما داریم تبلیغ برای دین خودمان می کنیم... تا بیایند و شیعه هراسی راه بیندازند» (سلیمانی، ۱۳۹۴).

از سوی دیگر، سیره شهید سلیمانی مبنی بر ضرورت اخوت و برادری مبتنی بر قاعده «مصلحت» در قواعد فقه سیاسی است؛ بر اساس این قاعده، حفظ انسجام نظام اسلامی در گرو اخوت و برادری است و این امر از مصالح عالیّه نظام اسلامی به شمار می‌آید (ر.ک. نجفی، ۱۳۶۳، ج ۴۰: ۶۸).

بنابراین، بر اساس خوانش فقهی - سیاسی از این سیره شهید سلیمانی، وی حفظ روحیه اخوت و برادری را در میان آحاد امت اسلامی بر خود فرض می‌دانست و هرگونه تخطی از این سیره را برابر با دورشدن از آرمان تحقق تمدن نوین اسلامی می‌دانست.

#### ۴-۲. ضرورت وحدت و انسجام امت اسلامی

یکی از مؤلفه های مهم در سیره تمدن ساز شهید سلیمانی، ضرورت وحدت و انسجام امت اسلامی بود. در خوانش فقهی - سیاسی از این رویکرد شهید سلیمانی به آیات و روایات به عنوان منبع فقه و سیاست اسلامی تمسک می‌جوییم؛ قرآن کریم در آیات متعددی به ضرورت حفظ وحدت و انسجام امت اسلامی اشاره می‌کند و می‌فرماید:

وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ (آل عمران: ۱۰۳).

و همگی به ریسمان خدا [= قرآن و اسلام، و هرگونه وسیله وحدت]، چنگ زنید، و پراکنده نشوید! و نعمت (بزرگ) خدا را بر خود به یاد آرید که چگونه دشمن یکدیگر بودید، و او میان دل‌های شما الفت ایجاد کرد، و به برکت نعمت او، برادر شدید! و شما بر لب حفره‌ای از آتش بودید، خدا شما را از آن نجات داد؛ این چنین، خداوند آیات خود را برای شما آشکار می‌سازد؛ شاید پذیرای هدایت شوید.

بر اساس آیه شریفه فوق، چنگ زدن به ریسمان وحدت و عدم تفرقه، نعمت بزرگ الهی و از نشانه‌های روشن خداوند متعال است که جامعه مسلمانان را از آتش تشتت و پراکندگی می‌رهاند و راه را برای تشکیل تمدن نوین اسلامی هموار می‌سازد. باتوجه به فعل امر «وَأَعْتَصِمُوا»، وحدت‌آفرینی از تکالیف واجب آحاد امت اسلامی نسبت به یکدیگر است؛ همچنین، بر اساس فقره «وَلَا تَفَرَّقُوا» هرگونه تفرقه افکنی در میان امت اسلامی حرام است. بدیهی است اشارات قرآنی در این زمینه ارشاد به حکم عقل است؛ بنابراین، هیچ فرد با شعوری در شرق و غرب جهان پیدا نمی‌شود که ضرورت اتحاد و

اتفاق و زیان‌های پراکندگی و نفاق را درک نکرده باشد. این موضوع امروز یک امر حسی وجدانی برای تمام افراد شده و همان‌طور که حالات درونی خود، مانند بیماری و صحت، تشنگی و گرسنگی را احساس می‌کنند این حقیقت نیز کاملاً درک‌پذیر است (آل کاشف الغطاء، ۱۳۸۸: ۴۱).

همچنین، براساس آیه دیگر، پراکندگی و تفرقه، بی‌اعتنایی به نشانه‌های روشن الهی است و انشقاق امت اسلامی و عذاب بزرگ الهی را در پی دارد: «وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ (آل عمران: ۱۰۵)؛ و مانند کسانی نباشید که پراکنده شدند و اختلاف کردند (آن‌هم) پس از آنکه نشانه‌های روشن (پروردگار) به آنان رسید و آن‌ها عذاب عظیمی دارند.» آیه شریفه فوق، مسلمانان را از تفرقه نهی می‌کند. براساس مبانی علم اصول، نهی ظهور در تحریم دارد (مظفر، ۱۴۳۰ق، ج ۱: ۱۱۵) و نهی قرآن از تفرقه بر تحریم هر کاری که سبب ایجاد تفرقه میان مسلمانان شود، دلالت دارد؛ براین اساس، از نظر فقهای امامیه، امر به همگرایی و نهی از تفرقه حکم شرعی واجب‌الاتباع برای همه مسلمانان است و مسلمانان موظف‌اند براساس این حکم قرآنی عمل کنند (ر.ک. آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۴/۱۴۰۰).

در روایات نیز بر ضرورت وحدت مسلمانان و خودداری از تفرقه تأکید شده است؛ برای نمونه، پیامبر اکرم ﷺ می‌فرماید:

انّ المسلمین ید واحدة علی من سواهم و انّ لا یرخ من جماعة المسلمین الا مفارق معاند لهم  
مظاهر علیهم؛ همانا مسلمانان - نسبت به دیگران - ید واحد هستند و جز جدایی طلب  
دارای عناد کسی از جماعت مسلمانان، خارج نمی‌شود (مجلسی، ۱۳۸۵، ج ۲۸: ۱۰۴).

شهید سلیمانی با نگاه وحدت‌آفرین و تمدن‌ساز خویش، مجموعه «الدفاع الوطنی» را در سوریه تشکیل داد. این مجموعه عظیم شامل همه گروه‌ها، اعم از شیعه، سنی، دروزی، ایزدی و علوی سایر اقوام بود (سعادت، ۱۳۹۹). وجود این مجموعه عظیم و منسجم از میان گروه‌ها و طوایف گوناگون نشانه برقراری و حفظ وحدت و انسجام امت اسلامی و مقابله با هرگونه تفرقه و تشتت در سیره شهید سلیمانی بود.

تشکیل امت واحد و جلوگیری از تفرقه میان مسلمانان یکی از آرمان‌های سردار سلیمانی بود؛ شهید سلیمانی برای کمک به ملت‌های تحت ظلم و اعمال وحشیانه داعش در سوریه و عراق از هیچ فداکاری دریغ نکرد؛ چراکه او دلدادۀ وحدت جهان اسلام بود. با آغاز فعالیت داعش در منطقه، سردار سلیمانی توانست با ایجاد وحدت میان گروه‌های مسلح گوناگون از اقوام عراقی، اعم از مسلمان و مسیحی و ... «حشد الشعبی» را تشکیل دهد و همین وحدت‌آفرینی سبب ایجاد اولین اجماع ملی در تاریخ سیاسی عراق با محوریت سپاه قدس شد؛ شهید سلیمانی علاوه بر فعالیت به‌عنوان یک ژنرال در عرصه نظامی، به‌عنوان یک نظریه‌پرداز در عرصه مسائل راهبردی و سیاسی، بدون ذره‌ای نگاه حزبی با افراد مختلف ارتباط گرفته و مذاهب و اقوام عراقی را در مقابل داعش و آمریکا هم‌صدا می‌کرد.

سیره شهید سلیمانی به‌گونه‌ای بود که همه طوایف و اقوام مسلمان گمان می‌کردند که شهید سلیمانی از آن‌هاست؛ برای نمونه، وقتی شهید سلیمانی با دروزی جلسه داشت، دروزی‌ها فکر می‌کردند که شهید سلیمانی هم دروزی است؛ با اهل سنت، ایزدی‌ها و ... نیز همین‌گونه بود؛ از نظر ملیت نیز سیره شهید سلیمانی این‌گونه بود؛ کنار دوستان لبنانی که قرار می‌گرفت، او را لبنانی می‌دانستند؛ عراقی‌ها وی را عراقی می‌دانستند؛ ملیت‌های گوناگون با فرهنگ و شیوه و آداب و رسوم خویش با شهید سلیمانی برخورد می‌کردند. سیره شهید سلیمانی این‌گونه بود که با هرکس که می‌نشستند، حساسیت‌های او را در نظر داشتند؛ جذبه‌ها و نگاه‌های او را در نظر می‌گرفتند؛ این نوعی تدبیر و نوعی برنامه‌ریزی و مدیریت از ناحیه شهید بود که سبب وحدت امت اسلامی و تقویت روح اخوت و برادری میان طوایف و مذاهب اسلامی بود (همان).

از سوی دیگر، سیره شهید سلیمانی مبنی بر ضرورت وحدت و انسجام امت اسلامی مبتنی بر قاعده «حفظ نظام» است که از اهم قواعد فقه سیاسی می‌باشد؛ براساس این قاعده، حفظ نظام اسلامی در پرتو وحدت و انسجام امت اسلامی محقق می‌گردد و هرگونه تشّت و تفرقه سبب اختلال در حفظ امنیت و انسجام نظام اسلامی است (ر.ک. نراقی، ۱۳۷۵: ۷۱).

بنابراین، براساس خوانش فقهی- سیاسی از این سیره، وجوب برقراری وحدت در

میان امت اسلامی از جمله تکالیف احاد مسلمانان است که آثار سیاسی مهمی چون انسجام امت اسلامی و حفظ شوکت مسلمانان را در عرصه‌های بین‌المللی در پی دارد.

#### ۳-۴. لزوم ارتباط امت با ولایت

از جمله سیره‌های تمدن ساز شهید سلیمانی، لزوم ارتباط امت با ولایت بود؛ این سیره شهید سلیمانی مبتنی بر این آیه شریفه است: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا... (آل عمران: ۲۰۰)؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید! (در برابر مشکلات و هوس‌ها،) استقامت کنید! و در برابر دشمنان (نیز)، پایدار باشید و از مرزهای خود مراقبت کنید.» براساس تفاسیر روای مقصود از «رابطوا» در آیه شریفه، ارتباط با امام و مقام ولایت است (کلینی، ۱۴۰۱ق، ج ۲: ۸۱)؛ در خوانش فقهی - سیاسی از این سیره شهید سلیمانی باید گفت؛ این سیره برگرفته از آیه شریفه «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ» (نساء: ۵۹)؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید! اطاعت کنید خدا را! و اطاعت کنید پیامبر خدا و اولوالأمر [= اوصیای پیامبر] را!!».

در روایات نیز ولایت به مثابه قطب و محور اصلی جامعه معرفی شده است؛ امیرمؤمنان (علیه السلام) می‌فرماید:

... اِنَّ مَحَلِّيَ مِنْهَا مَحَلُّ الْقُطْبِ مِنَ الرَّحَا؛ موقعیت و نقش من (امیرمؤمنان) چون قطب در سنگ آسیاب است (نهج البلاغه، خطبه ۳). در حقیقت ولایت، سبب اتصال جدایی‌ناپذیر اعضای جامعه اسلامی با محور نظام ولایی (ولی) است.

شهید سلیمانی در وصیت‌نامه خویش، مهم‌ترین اصل جامعه اسلامی را که زمینه‌ساز تحقق تمدن اسلامی است، ولی فقیه می‌داند و می‌فرماید:

از اصول مراقبت کنید. اصول یعنی ولی فقیه، خصوصاً این حکیم، مظلوم، وارسته در دین، فقه، عرفان، معرفت؛ خامنه‌ای عزیز را عزیز جان خود بدانید. حرمت او را حرمت مقدسات بدانید.

شهید سلیمانی ولایت را تنها نسخه نجات‌بخش امت اسلامی می‌داند؛ امتی که رکن مهم تشکیل تمدن اسلامی در کنار رهبر ولی جامعه است؛ او در وصیت‌نامه‌اش در این باره می‌فرماید:

برادران و خواهرانم! جهان اسلام پیوسته نیازمند رهبری است؛ رهبری متصل و منصوب شرعی و فقهی به معصوم. خوب می‌دانید منزه‌ترین عالم دین که جهان را

تکان داد و اسلام را احیا کرد؛ یعنی خمینی بزرگ و پاک ما، ولایت فقیه را تنها نسخه نجات بخش این امت قرار داد؛ بنابراین، چه شما که به عنوان شیعه به آن اعتقاد دینی دارید و چه شما که به عنوان سنی اعتقاد عقلی دارید، بدانید [باید] به دور از هرگونه اختلاف، برای نجات اسلام، خیمه ولایت را رها نکنید. خیمه، خیمه رسول الله است. اساس دشمنی جهان با جمهوری اسلامی، آتش زدن و ویران کردن این خیمه است. دور آن بچرخید. والله والله والله این خیمه اگر آسیب دید، بیت الله الحرام و مدینه حرم رسول الله و نجف، کربلا، کاظمین، سامرا و مشهد باقی نمی ماند؛ قرآن آسیب می بیند. از سوی دیگر، سیره شهید سلیمانی مبنی بر اخوت و برادری مبتنی بر قاعده «تولی و تبری» است که از اهم قواعد فقه سیاسی می باشد. براساس این قاعده، مسلمانان به پیروی از ولایت حاکمان الهی و به بیزاری جستن از طاغوت امر شده اند؛ چراکه بقای نظام اسلامی در پرتو اطاعت از حاکم الهی ولی فقیه است و هرگونه مخالفت با ولی فقیه به سست شدن رکن ولایت در تکوین تمدن نوین اسلامی می انجامد (ر.ک. شریعتی، ۱۳۹۸: ۳۳۹).

بنابراین، لزوم اطاعت پذیری از مقام ولایت از جمله تکالیف و مسئولیت های امت اسلامی است که آثار فقهی و سیاسی مهمی چون مقدمه چینی برای تکوین تمدن نوین اسلامی را در پی دارد.

#### ۴-۴. وجوب دفاع از ارزش ها و مقدسات با نگاه تمدنی

از جمله سیره های تمدن ساز شهید سلیمانی، وجوب دفاع از ارزش ها و مقدسات بود. وی در فرازهای مختلفی از وصیت نامه اش نیز بر آن تأکید می نماید و چنین می نویسد: «وصیت می کنم اسلام را در این برهه که تداعی یافته در انقلاب اسلامی و جمهوری اسلامی است، تنها نگذارید. دفاع از اسلام نیازمند هوشمندی و توجه خاص است. در مسائل سیاسی آنجا که بحث اسلام، جمهوری اسلامی، مقدسات ولایت فقیه مطرح می شود، این ها رنگ خدا هستند؛ رنگ خدا را بر هر رنگی ترجیح دهید.»

در خوانش فقهی - سیاسی از سیره شهید سلیمانی باید گفت که این سیره مبتنی بر این آیه شریفه است: *وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهَدَّيْتُمْ صَوَامِعَ وَبَيْعَ وَصَلَوَاتٍ وَمَسَاجِدُ يُذَكَّرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَلَيُنْصِرَنَّ اللَّهُ مَن يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ* (حج: ۴۰)؛ و اگر خداوند بعضی از مردم را به وسیله بعضی دیگر دفع نکند، دیرها و صومعه ها، و معابد یهود و

نصارا و مساجدی که نام خدا در آن بسیار برده می‌شود، ویران می‌گردد! و خداوند کسانی را که یاری او کنند (و از آیینش دفاع نمایند) یاری می‌کند؛ خداوند قوی و شکست‌ناپذیر است.

آیه شریفه از منظر فقهای شیعه بیانگر وجوب دفاع از همه مظاهر مقدسات ادیان گوناگون است (الاصفی، ۱۴۳۰: ۲۰۱) از منظر محقق اردبیلی نیز، دفاع از جان و دین ضرورت دارد (اردبیلی، بی تا: ۱۴۴).

دغدغه دین داشتن و دفاع از آن از اهداف شهید سلیمانی بود و مکتب سلیمانی<sup>۱۱</sup> نیز از این عنصر ارزشمند برخوردار است و می‌تواند الگوی خوبی برای هر مسلمان در دفاع از دین باشد. شهید سلیمانی<sup>۱۲</sup> با استناد به روایتی از سیدالشهدا<sup>۱۳</sup>، حضور ایران در عراق و سوریه را مبرهن ساخت؛ نص روایت مورد استناد شهید چنین است:

أَيُّهَا النَّاسُ؛ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَنْ رَأَى سُلْطَانًا جَائِرًا مُسْتَحِلًّا لِحُرْمِ اللَّهِ، نَاكِثًا لِعَهْدِ اللَّهِ، مُخَالِفًا لِسُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ، يَعْمَلُ فِي عِبَادِ اللَّهِ بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ فَلَمْ يُغَيِّرْ عَلَيْهِ بِفِعْلٍ، وَلَا قَوْلٍ، كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يُدْخِلَهُ مَدْخَلَهُ» (طبری، ۱۳۷۵، ج ۴: ۳۰۴)؛ ای مردم! پیامبر خدا<sup>۱۴</sup> فرمودند: «هرکس سلطان ستمگری را ببیند که حرام خدا را حلال شمرده، پیمان الهی را شکسته و با سنت رسول خدا مخالفت ورزیده، در میان بندگان خدا به ستم رفتار می‌کند و او با زبان و کردارش با وی به مخالفت برنخیزد، سزاوار است خداوند او را در جایگاه آن سلطان ستمگر (دوزخ) بیندازد.

این گفتار تاریخی سیدالشهدا<sup>۱۵</sup> با صراحت تمام هدف قیام تمدن‌ساز عاشورا را شرح می‌دهد، امام<sup>۱۶</sup> قیام خود را تبلوری از مسئولیت عمومی مسلمانان در برابر حکام جائر می‌داند. شهید سلیمانی با استناد به این فراز از سخنان سیدالشهدا<sup>۱۷</sup> ضمن ترسیم وضعیت جهان اسلام و تطبیق آن بر دوران سیدالشهدا<sup>۱۸</sup>، در دفاع از دین و مقدسات با نگاه تمدنی خویش، اقدام به تشکیل ارتش چندملیتی با رویکرد فراملیتی و فرامذهبی کرد که بعد از شهادتش همچنان استوار و پابرجاست (طهماسبی و دیگران، ۱۳۹۹: ۲۴۵).

ازسوی دیگر، دفاع از ارزش‌ها و مقدسات با نگاه تمدنی، مبتنی بر قاعده فقهی «وجوب تعظیم شعائر الهی و حرمت اهانت به آن‌ها»ست؛ چراکه براساس این قاعده، ارزش‌ها و مقدسات از جمله شعائر، نمادها و نشانه‌های الهی هستند که

بزرگداشت آن‌ها واجب و اهانت به آن‌ها حرام است (حسینی مراغی، ۱۴۱۷ق، ج ۱: ۵۵۹). دفاع از ارزش‌ها و مقدسات در سیره تمدنی شهید سلیمانی براساس قواعد فقه سیاسی مبرهن می‌گردد؛ بنابراین، خوانش فقهی-سیاسی از این سیره به این صورت است که وجوب دفاع از ارزش‌ها و مقدسات در مقیاس تمدنی از جمله تکالیف واجب فقهی است که سبب جذب دیگر انسان‌ها و نیز سایر طوایف اسلامی به شاکله تمدن نوین اسلامی است که آثار سیاسی مهمی چون حفظ امنیت امت اسلامی را در پی دارد.

۴-۵. ضرورت امنیت‌آفرینی و حمایت از مسلمانان و مظلومان به مثابه رکن رسالت تمدنی یکی دیگر از مؤلفه‌های تمدن‌ساز در سیره شهید سلیمانی، امنیت‌آفرینی و حمایت از مسلمانان و مظلومان بود؛ حکم مستقل عقل به‌عنوان یکی از منابع فقه شیعه، لزوم امنیت‌آفرینی و حسن حمایت از مسلمانان و مظلومان و تقبیح تسلیم‌شدن در برابر ظالمان و مستکبران است که براساس قاعده «تلازم میان حکم عقل و شرع»، بر وجوب شرعی حمایت از مسلمانان و مظلومان و ضرورت امنیت‌آفرینی برای آنان دلالت دارد (الآصفی، ۱۴۳۰ق: ۱۸۳). از دیدگاه صاحب جواهر، «هرگاه دشمن، جنگ با مسلمانان را آغاز کند، بدون نیاز به اذن امام معصوم<sup>ع</sup>، جهاد واجب است» (نجفی، ۱۳۶۳، ج ۲۱: ۱۴).

شهید سلیمانی به‌طور شفاف، موضع خود را درباره امنیت‌آفرینی و حمایت از مظلومان و نبرد با مستکبران این‌چنین بیان می‌دارد:

دوست دارم خداوند این قدرت را به من بدهد که بتوانم از تمام مظلومان عالم دفاع کنم. نه برای اسلام عزیز جان بدهم ... بلکه برای آن طفل وحشت‌زده بی‌پناهی که هیچ ملجایی برایش نیست ... بجنگم (سلیمانی، ۱۳۹۹).

سردار سلیمانی در گفتار، رفتار و عمل، حمایت از دیگر طوایف اسلامی را به اثبات رسانده بود؛ او می‌فرمود:

امروز حریم انسانیت در جهان اهل سنت توسط گروه‌های تکفیری بیش از هر جای دیگری، مورد هجوم قرار گرفته است. ... جمهوری اسلامی مالا و जानاً از مسلمان دفاع کند ... همواره جان ما سپر سنی‌ها بوده است (سلیمانی، ۱۳۹۴).

شیخ بشیر گلی از روحانیون اهل سنت کرد اربیل عراق گفت: «شهید سلیمانی

بیش از اینکه یاور و دلسوز شیعه باشد در کنار اهل سنت بود و در میدان دفاع از آنان در برابر دشمنان تمام‌قد ایستاد» (گلی، ۱۴۰۱).

سردار سلیمانی در هفته بسیج در سال ۱۳۹۷ در ترسیم راهبرد تمدنی نیروی قدس فرمود: «وظیفه‌ای که نیروی قدس در مسئله دین برعهده دارد، استمرار رسالت رسول معظم اسلام ﷺ است، استمرار رسالت اولیای عظیم‌الشان بعد از پیامبر است؛ مقابله با ظلم، مقابله با دشمنان اسلام، دفاع از اسلام، ترویج اسلام، ترویج فرهنگ اسلامی؛ تجهیز مسلمانان برای دفاع از خودشان؛ دفاع از مستضعفین در برابر مستکبرین، شکست مستکبرین» (شیرازی، ۱۳۹۹: ۷۸-۷۹).

سیره شهید سلیمانی مبتنی بر رهنمودهای فقهی-سیاسی مقام معظم رهبری بود؛ ایشان نیز درباره ضرورت دفاع از مظلومان می‌فرماید:

امام همان رفتاری را که با مقاومت شیعه در لبنان داشت، همان رفتار را با مقاومت سنی در فلسطین [هم] داشت؛ بدون هیچ تفاوتی ... این دستور اسلام است. این راه ماست؛ این خط ماست (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۴/۵/۲۶).

در خوانش فقهی-سیاسی از سیره شهید سلیمانی باید گفت که او براساس آیه شریفه «وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا ... (نساء: ۷۵)؛ چرا در راه خدا، و (در راه) مردان و زنان و کودکانی که (به دست ستمگران) تضعیف شده‌اند، پیکار نمی‌کنید؟! همان افراد (ستم‌دیده‌ای) که می‌گویند: «پروردگارا! ما را از این شهر (مکه)، که اهلش ستم‌گرند، بیرون ببر!» به امنیت‌آفرینی و دفاع از مظلومان و مستضعفان پرداخت و امنیت، رکن مهم تشکیل تمدن نوین اسلامی است.

براساس آیه شریفه، جهاد دفاعی با ستمگران متجاوز، تکلیف واجب همه امت اسلامی و سیاست خدشه‌ناپذیر نظام اسلامی در دفاع از مستضعفان است (ر.ک. الأصفی، ۱۴۳۰ق: ۲۰۰). آیه شریفه مسلمانان را به جهاد در برابر دشمنان تشویق می‌کند و این نشانه وجود جهاد است (همان). پیامبر اسلام ﷺ در این زمینه می‌فرماید: «مَنْ أَخَذَ لِلْمَظْلُومِ مِنَ الظَّالِمِ كَانَ مَعِيَ فِي الْجَنَّةِ مُصَاحِبًا»؛ کسی که حق مظلوم را از ظالم بگیرد [چه مظلوم، مسلمان باشد، و چه غیرمسلمان] در بهشت با من خواهد بود» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۷۵: ۳۵۹). امیرمؤمنان ﷺ نیز در آخرین وصیت خویش به

فرزندانش در هنگام شهادت می فرماید: «وَكُونَا لِلظَّالِمِ حَصْمًا وَ لِلْمَظْلُومِ عَوْنًا؛ دشمن ستمگر و یاور ستمدیده باشید» (شریف الرضی، ۱۳۸۱، نامه ۴۷: ۳۹۸). در مکتب شهید سلیمانی در دفاع از مظلومان هیچ تفاوتی میان طوایف و نحلله‌های گوناگون قائل نبود. مسیحیان، ایزدی‌ها، صابئی‌ها و ... در عراق و در سوریه همه از حمایت سردار سلیمانی برخوردار بودند. خطبه ۲۷ نهج البلاغه، که بیانگر اندوه فراوان امیرمؤمنان علیه السلام از تعرّض به زنان مسلمان و ذمی است، مبنای سیره شهید سلیمانی بود؛ آن حضرت می فرماید:

اکنون این شخص غامدی است که سواران او را در شهر انبار شده و ... شنیده‌ام که مردی از لشکریان او به خانه زن مسلمان و زن دیگر غیرمسلمانی که در پناه اسلام جان و مالشان محفوظ بوده است، وارد شده‌اند و خلخال از پا و دستبند از دست و گردن‌بند از گردن و گوشواره‌های آن‌ها را از گوششان بیرون آورده و ربوده‌اند ... اگر از این پس، مسلمانی از غم چنین حادثه‌ای بمیرد، جای ملامت نیست (شریف الرضی، ۱۳۸۱، خ ۲۷: ۵۰).

از آنجاکه شهید سلیمانی انگیزه برپایی تمدن نوین اسلامی را بر سر داشت، همه مسلمانان را با یک چشم می نگریست و تنها نگاهش به قلّه و آرمان شهر تمدنی اسلام بود؛ از این رو، می گفت: «بارها گفتم میزان تلاشی که برای دفاع از برادران اهل سنت مان می کنیم، کمتر از شیعه نیست، بلکه بیشتر است» (سلیمانی، ۱۳۹۸). امنیت آفرینی و حمایت از مظلومان و مستضعفان با نگاه تمدنی، مبتنی بر قاعده فقهی «حرمت جان، مال و عرض مسلمانان» است؛ چراکه براساس این قاعده، هرگونه تعدی و تجاوز به اموال مسلمانان و قتل آنان حرام است؛ زیرا حفظ جان مسلمانان از مقاصد شریعت است؛ چنان که گفته شده است «خون مسلمان هدر نمی رود» (مصطفوی، ۱۴۲۱ق: ۱۲۹)؛ همچنین، شهید ثانی آورده است: «كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ دَمُهُ وَ مَالُهُ وَ عِرْضُهُ؛ تعرض به همه چیز مسلمان بر مسلمان حرام است، از جمله خون و مال و آبروی او» (شهید ثانی، ۱۳۷۶: ۶)؛ از این رو، فقهای امامیه بر حرمت اموال و نفوس تمام پیروان فرق و مذاهب اسلامی فتوا داده‌اند (شهید ثانی، ۱۴۱۳ق، ج ۳: ۹۳)؛ براین اساس، امنیت آفرینی و حمایت از مظلومان و مستضعفان در سیره تمدنی شهید سلیمانی براساس قواعد فقه سیاسی مبرهن می گردد.

قاعده فقهی «نفی سبیل» - که از جمله قواعد فقه سیاسی است - بر لزوم مقابله با سلطه کافران بر بلاد اسلامی و از بین بردن امنیت آن دلالت دارد (بجنوردی، ۱۳۸۹ق، ج ۱: ۱۶۲) که به خوبی سیره شهید سلیمانی مبنی بر امنیت آفرینی و حمایت از مظلومان و مستضعفان را روشن و مستدل می‌سازد؛ بنابراین، خوانش فقهی - سیاسی از این سیره به این صورت است که ضرورت امنیت آفرینی و حمایت از مسلمانان و مظلومان به مثابه رکن رسالت تمدنی از جمله تکالیف و مسئولیت‌های واجب فقهی است که آثار سیاسی مهمی چون گسترش عدالت در مقیاس سیاسی را برای جامعه بشریت را در پی دارد.

### نتیجه‌گیری

شخصیت والای شهید سلیمانی و سیره گفتاری، رفتاری و عملی ایشان نقشی مهم در مسیر تحقق تمدن نوین اسلامی ایفا کرد. از آنجاکه منبع اصیل فقه و سیاست در دین اسلام، قرآن کریم و روایات است؛ خوانش فقهی - سیاسی ما بر اساس استخراج سیره شهید سلیمانی و عرضه کردن و تطبیق آن با آیات و روایات است. شهید سلیمانی بر اساس مضامین قرآنی و روایی مستخرج و نیز قواعد فقه سیاسی چون، قاعده «مصلحت»، قاعده «حفظ نظام»، قاعده «تولی و تبری»، قاعده «وجوب تعظیم شعائر الهی و حرمت اهانت به آن‌ها» و نیز قاعده «حرمت جان، مال و عرض مسلمانان» و قاعده «نفی سبیل» در مسیر و سیره خود در مسیر تحکیم و تقویت نظریه تمدن نوین اسلامی حرکت کرد و زمینه را برای تشکیل تمدن نوین اسلامی فراهم ساخت.

وی با تأکید بر برادری میان ابنای امت اسلامی و ضرورت وحدت و انسجام امت، رکن امت «نظریه تمدن نوین اسلامی» و با تأکید بر ارتباط امت با ولایت، رکن امامت و ولایت «نظریه تمدن نوین اسلامی» را تقویت کرد؛ او با دفاع از ارزش‌ها و امنیت آفرینی، بستر لازم برای تحقق تمدن نوین اسلامی را ریل گذاری نمود. با توجه به خوانش فقهی - سیاسی از سیره شهید سلیمانی، در می‌یابیم که برای تحقق تمدن نوین اسلامی نیازمند مؤلفه‌هایی هستیم که عبارت‌اند از: ضرورت اخوت و برداری، ضرورت وحدت و انسجام امت اسلامی، لزوم ارتباط امت با ولایت، وجوب دفاع از ارزش‌ها و مقدسات با نگاه تمدنی، ضرورت امنیت آفرینی و حمایت از مسلمانان و مظلومان به مثابه رکن رسالت تمدنی.

نتیجه نهایی آنکه عمل به سیره شهید سلیمانی، راهبردی مهم و اساسی پیش روی امت اسلامی برای تحقق آرمان «تمدن نوین اسلامی» است.

### کتابنامه

قرآن کریم.

ابن منظور، محمد بن مکرم (۱۴۱۴ ق). لسان العرب. بیروت، دار الفکر.  
ابراهیم نژاد، محمدرضا، و پورعباس، محمد (۱۳۹۶). تمدن نوین اسلامی با رویکرد معناساختی. مطالعات سیاسی تمدن نوین اسلامی، (۱۱)، ص ۱۱-۳۳.  
ابن خلدون، ابوزید عبدالرحمن بن محمد (۱۳۶۶). مقدمه. (محمد پروین گنابادی، مترجم). تهران، علمی فرهنگی.

ابن فارس، احمد (۱۴۱۱ ق). معجم مقاییس اللغة. (عبدالسلام هارون، محقق)، بیروت، دارالجمیل.

اراکي، محسن (۱۳۹۳). فقه نظام سیاسی اسلام. قم، دارالفکر.  
اردبیلی، احمد بن محمد (بی تا). زبدة البیان. تهران، مکتبه المرتضویه.  
اردبیلی، احمد بن محمد (بی تا). زبدة البیان. تهران، مکتبه المرتضویه.  
انوری، حسن، و دیگران (۱۳۸۴). فرهنگ بزرگ سخن. تهران، سخن.  
آشوری، داریوش (۱۳۸۱). تعریفها و مفهومی فرهنگ. تهران، آگه.  
الآصفی، محمد مهدی (۱۴۳۰ ق). فقه المقاومة دراسة فقهية مقارنة. قم، المجمع العالمی لأهل البيت.

آل کاشف الغطاء، محمد حسین (۱۳۸۸). آیین ما. (ناصر مکارم شیرازی، مترجم). قم، امام علی بن ابی طالب.

باقری چوکامی، سیامک، و حاجی شاه ولدی، حسن (۱۴۰۰). مکتب ولایتی جستاری بر نظام معرفتی و عملی شهید سلیمانی، قم، زمزم هدایت.

بیانات آیت الله خامنه‌ای، دسترسی در: <https://farsi.khamenei.ir>.

پهلوان شریف، محمد امین، و کاظمی، محمد حسین (۱۳۹۹). تبیین الگوی شایستگی مدیران جهادی تمدن ساز (مورد مطالعه: شهید قاسم سلیمانی). مدیریت اسلامی، (۴)، ۲۸-۱۴۱-۱۶۸.

جمعی از نویسندگان (۱۳۹۸). چپستی تمدن. (سید محمد حسین صالحی، مترجم). قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.

- حسینی مراغی، میرفتاح (۱۴۱۷ق). العناوین. قم، اسلامی.
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۴۱۲ق). المفردات، دمشق، دارمکتبه الشامیه.
- سعادت، اسماعیل (۱۳۹۹). مخالف شدید شیعه سازی و تغییر مذهب بود!». مجله الکترونیکی اخوت، دسترسی در: <http://okhowah.com/fa/13847>.
- سلیمانی، قاسم (۱۳۹۴). هیچ جای دنیا علیه کسی ماجراجویی نکرده ایم/تکفیر و تکفیری آتش در خانه برادران سنی است. ایسنا، دسترسی در: <https://www.isna.ir/news/۹۴۱۲۲۴۱۴۸۵۳>.
- سلیمانی، قاسم (۱۳۹۸). تلاشی که برای دفاع از برادران اهل سنت می کنیم، کمتر از شیعه نیست. باشگاه خبرنگاران جوان، دسترسی در: <https://www.jahannews.com/news/۶۸۸۵۹۷>.
- سلیمانی، قاسم (۱۳۹۹). متن کامل نامه شهید سلیمانی به فرزندش؛ من متعلق به آن سپاهی هستم که چشم بر هم نمی گذارد تا دیگران در آرامش بخوابند. کیهان، دسترسی در: <https://kayhan.ir/fa/news/210860>.
- شریعتی، روح الله (۱۳۹۸). قواعد فقه سیاسی. قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
- الشریف الرضی، محمد بن حسین (۱۳۸۱). نهج البلاغه. (محمد دشتی، مترجم). قم، مؤسسه تحقیقاتی امیرالمؤمنین.
- شهید ثانی، زین الدین بن علی (۱۳۷۶). کشف الریبه عن أحكام الغیبه. تهران، مرتضوی.
- شهید ثانی، زین الدین بن علی (بی تا). مسالک الأفهام إلى تنقیح شرائع الإسلام. قم، مؤسسه المعارف الإسلامیه.
- شیرازی، علی (۱۳۹۹). شاخص های مکتب شهید سلیمانی. قم، خط مقدم.
- طریحی، فخرالدین (۱۳۷۵). مجمع البحرین. تهران، مکتبه المرتضویه.
- طوسی، محمد بن حسن (بی تا). التبیان فی تفسیر القرآن. بیروت، دار احیاء التراث العربی.
- طهماسبی عالمه و دیگران (۱۳۹۹). سلیمانی عزیز. قم، حماسه یاران.
- عاملی، حسن بن زین الدین (۱۳۸۷). معالم الدین و ملاذالمجتهدین. تهران، المکتبه العلمیه الاسلامیه.
- فیروزآبادی، محمد بن یعقوب (۱۴۱۵ق). القاموس المحیط. بیروت، دارالکتب العربیه.
- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۱ق). الکافی. (علی اکبر غفاری و محمد آخوندی، مصححان). تهران، دارالکتب الاسلامیه.
- گلی، بشیر (۱۴۰۱). شهید سلیمانی بیشتر از اهل تشیع، در کنار اهل سنت بود. جهان نیوز، دسترسی در: <https://www.jahannews.com/news/806697>.

مامقانی، محمدحسن بن عبدالله (بی تا). غایة الآمال فی شرح المكاسب و البيع. قم، مجمع الذخائر الاسلامیه.

مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳ق). بحار الأنوار. بیروت، دار احیاء التراث العربی.

مصطفوی، محمدکاظم (۱۴۲۱ق). القواعد. قم، اسلامی.

مطهری، مرتضی (۱۳۸۵). مجموعه آثار (کلیات علوم اسلامی؛ فقه - اصول فقه). قم، صدرا.

مظفر، محمدرضا (۱۴۳۰ق). اصول الفقه. قم، اسلامی.

مکتب شهید سلیمانی (۱۳۹۸). میثاق نامه مکتب شهید سلیمانی. تهران، حفظ و نشر آثار

شهید سپهبد قاسم سلیمانی.

موسوی بجنوردی، سیدحسن (۱۳۸۹ق). القواعد الفقهیة. نجف، مطبعة الآداب.

موسوی خمینی، سیدروح الله (۱۳۸۸). صحیفه امام، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام

خمینی.

نجفی، محمدحسن (۱۳۶۳). جواهر الکلام فی شرح شرایع الاسلام. تهران، اسلامیة.

نراقی، احمد (۱۳۷۵). عوائد الايام. قم، دفتر تبلیغات اسلامی.

نصیری، علی اصغر (۱۳۹۹). سیره شهید سلیمانی در افزایش سرمایه اجتماعی نظام جمهوری

اسلامی ایران با تأکید بر عنصر اعتماد سرمایه اجتماعی. مطالعات راهبردی بسیج،

۲۳(۸۹)، ۵۹-۸۲.